

AGNIESZKA CYBAL-MICHALSKA*

Profesor Zbigniew Kwieciński (1941–2024) – pro memoria

Spółeczność Wydziału I Polskiej Akademii Nauk i jego Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN oraz Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i innych ośrodków akademickiej pedagogiki w Polsce ogarnął smutek, bowiem pożegnaliśmy wielkiego umysłem naukowca – Profesora Zbigniewa Kwiecińskiego. Odszedł uczony, który należy do plejady najwybitniejszych polskich socjologów edukacji, o wysokich kompetencjach naukowych, Profesor obecny w życiu naukowym licznych uczonych i wielu polskich uniwersytetów, członek korespondent PAN (w latach 2007–2013), a od 2013 roku członek rzeczywisty PAN, pierwszy dziekan Wydziału Studiów Edukacyjnych

* Prof. dr hab. Agnieszka Cybal-Michalska (agnieszka.cybal-michalska@amu.edu.pl), Wydział Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza

PAN. W twórczej pracy pedagogicznej odnalazł swoje powołanie i czynił to z pełnym oddaniem, zaangażowaniem i profesjonalizmem.

Profesor Zbigniew Kwieciński urodził się 26 grudnia 1941 r. Zmarł 25 sierpnia 2024 r. Od początku swojej kariery naukowej związany był z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu. Magisterium, doktorat (1970 r.) i habilitację (1973 r.) (pedagogika, specjalność: socjologia edukacji) uzyskał na Wydziale Humanistycznym w UMK w Toruniu. W 1979 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1988 r. tytuł profesora zwyczajnego. Niepodważalne osiągnięcia prof. Zbigniewa Kwiecińskiego na polu naukowym spotkały się najwyższym uznaniem. Przyjęcie w poczet doktorów honorowych Uniwersytetu Opolskiego (w 2004 r.), Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego (w 2007 r.), Dolnośląskiej Szkoły Wyższej (w 2011 r.), Uniwersytetu Śląskiego (w 2014 r.) jest wyrazem głębokiego szacunku i uznania środowiska akademickiego dla wybitnej pozycji naukowej prof. Zbigniewa Kwiecińskiego.

Profesor Zbigniew Kwieciński znacząco oddziaływał na środowisko polskich pedagogów i pedagogów, szkicując nowe drogi, wprowadzając zacyz do oryginalnych badań w otwartych (nie) obecnych dyskursach. Na szczególną uwagę zasługują prowadzone przez Profesora ogólnopolskie i międzynarodowe seminaria. Profesor ponad 20 lat bardzo aktywnie wspierał otwarcie pedagogiki polskiej na nurty dotychczas dla niej trudno dostępne. W Stacji Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN w Toruniu, a potem na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika prowadził seminarium i serię wydawniczą „Nieobecne Dyskursy”, w których systematycznie uczestniczyli (jako wykładowcy i autorzy) uczeni zagraniczni: amerykańscy pedagogzy krytyczni, m.in.: P. McLaren i H. Giroux, niemieccy i angielscy socjologowie edukacji i pedagogzy, jak R. Meighan czy H. von Schoenebeck. Z inicjatywy Profesora uczestnicy tego seminarium podjęli studia nad nowymi nurtami badań nad edukacją i socjalizacją w Europie Zachodniej i w Ameryce. Plonem tych kontaktów było wydanie tłumaczeń kilku książek, wielu artykułów i kilku podręczników. Uczestniczenie w seminariach miało wyjątkową wartość. Wielu z nas zachowuje wspólne rozmowy w pamięci po dziś dzień. Doprawdy nic w tym dziwnego, bowiem autorytet i renoma prof. Zbigniewa Kwiecińskiego wsparta była także na jego wyjątkowym talencie dydaktycznym oraz mocy twórczego dialogu, których pokoleniami doświadczali uczennice, uczniowie, studentki i studenci. W latach 60. społeczność uczniowska Liceum Pedagogicznego (1964/65) i szkoły podstawowej (1968–1970). W kolejnych latach studenci i studentki Wydziału Humanistycznego UMK w Toruniu, Instytutu Pedagogiki UAM, a następnie Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK, Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu. Na szczególną uwagę zasługuje droga zawodowa prof. Zbigniewa Kwiecińskiego. W latach 1972–1986 Profesor był założycielem i kierownikiem Stacji Naukowo-Badawczej Instytutu Rozwoju Wsi i Rol-

nictwa PAN w Toruniu; (w roku 1986 kierownictwo Stacji przekazał (wówczas) drowi R. Borowiczowi); w roku 1974 założył Zakład Socjologii na Wydziale Humanistycznym UMK w Toruniu, (który w 1977 r. przekazał (wówczas) doc. W. Winclawskiemu)¹; w latach 1991–1993 pełnił funkcję dyrektora Instytutu Pedagogiki UAM, a w latach 1993–1999 zasłynął jako dziekan założyciel Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu. W latach 1998–2006 kierował Katedrą Socjologii Edukacji i Polityki Oświatowej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. W latach 2006–2014 pracował w Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu (kierownik Zakładu Polityki Edukacji i Centrum Studiów Zaawansowanych). Pan Profesor pełnił również funkcje redaktora naczelnego czasopism: „Forum Oświatowe” (1989–2014) i „Socjologia Wychowania AUNC” (1977–2008) i był członkiem rad redakcyjnych kilku czołowych czasopism pedagogicznych w kraju.

Spod pióra prof. Zbigniewa Kwiecińskiego wyszło 20 książek i ponad 350 artykułów zwłaszcza o: funkcjonowaniu szkoły i oświaty w regionie opóźnionym w rozwoju; młodzieży w sytuacji szybkich zmian kulturowych, funkcjonowaniu podsystemów oświaty i wychowania w Polsce, różnych typach środowisk i instytucji wychowawczych; zmianach edukacyjnych w zakresie kluczowych kompetencji szkolnych, życiowych i obywatelskich; głównych kierunkach pedagogiki współczesnej a nurtach obocznych, związkach wykształcenia z jakością życia i aktywnością życiową (z imponującymi badaniami podłużnymi – wieloletnimi badaniami tej samej zbiorowości – rozpoczętymi w 1972 r. a ostatnia faza badań (nad 60-latkami) miała miejsce w 2017 r). W okresie Gorbaczowowskiej pierestrojki prof. Zbigniew Kwieciński nawiązał kontakt z moskiewskim Zespołem Naukowo-Badawczym „Szkoła”, który projektował radykalne zmiany edukacyjne w Rosji po przewidywanym upadku socjalizmu. W wyniku tych studiów opublikował w Polsce serię artykułów i zbiór dokumentów tego Zespołu w książce *O zasadniczą odnowę edukacji. Z warsztatu radzieckiego Zespołu „Szkoła”* (1989).

Nie tylko imponująca liczba monografii autorskich, lecz głębia i doniosłość uzyskanych przez Profesora wyników badań zasługują na ich wyraźne uwypuklenie i należne zaakcentowanie. Na pierwszy plan wysuwają się znakomite studia i rozprawy, wśród których wymienić należy: *Funkcjonowanie szkoły w środowisku wiejskim* (1972); *Odpad szkolny na wsi* (1972, drugie wydanie pt. *Bezbronni* w 2002 r.); *Młodzież wobec wartości i norm życia społecznego* (1987); *Drogi szkolne młodzieży a środowisko* (1980); *Konieczność – niepokój – nadzieja. Problemy oświaty lat osiemdziesiątych* (1982); *Dylematy – inicjatywy – przebudzenia. Nad przesłankami odrodzenia edukacji w Polsce*

¹ Dopowiedzieć należy, w latach 1965–1968 oraz 1970–1972 prof. Zbigniew Kwieciński pracował na UMK w Toruniu (a potem z przerwami współpracował z UMK), gdzie od 1989 r. kierował Pracownią Studiów Kulturowych i Edukacyjnych w Instytucie Pedagogiki, będąc od 1991 r. równoległe zatrudnionym w Instytucie Pedagogiki UAM w Poznaniu.

(1985 – wydanie w drugim obiegu; wznowienie w 2011); *Dynamika funkcjonowania szkoły*, (1990); *Ku pedagogii pogranicza* (1990 – współredakcja i współautorstwo); *Socjopatologia edukacji*, (1992 i 1995 także po angielsku 1995); *Demokracja a oświata, kształcenie i wychowanie* (1996 – współredakcja i współautorstwo); *Spory o edukację. Dylematy i kontrowersje we współczesnych pedagogiach* (1993 – współredakcja i współautorstwo); *Tropy – próby – ślady. Studia i szkice z pedagogii pogranicza*, (2000); *Psychologiczno-edukacyjne aspekty przesilenia systemowego* (2000 – współredakcja i współautorstwo); *Wykluczanie*, (2002 – dwa wydania, drugie rozszerzone); *Nieuniknione? Funkcje alfabetyzacji w dorosłości* (2002); *Pedagogika. Podręcznik akademicki* (współredaktor), t. 1–2, 2003; *Dzielność i troska* (2005 – współredakcja), *Między patosem a dekadencją* (2007); *Nurty pedagogii. Naukowe, dyskretne, odlotowe* (2011, współautorstwo); *Cztery i pół. Preliminaria – liminaria – varia* (2011); *Edukacja demokratyczna i humanistyczna jako ruch i dzieło społeczne* (2014); *The pathology of education* (2017 – wznowienie zmienione i poprawione 1992).

W swych „socjologiczno-pedagogicznych” podróżach prof. Zbigniew Kwieciński nie stronił od działalności eksperckiej i doradczej w zakresie funkcjonowania podsystemów oświaty i wychowania w Polsce; różnych typów środowisk i instytucji wychowawczych; spontanicznych i celowych zmian edukacyjnych w kontekście kluczowych kompetencji szkolnych, życiowych i obywatelskich; strategii zmian oświatowych; przyspieszania rozwoju dzieci i młodzieży; zjawiska „podgrzewania aspiracji edukacyjnych” i opieki nad młodzieżą trudną i zagrożoną.

Obok z zasady bardzo pogłębionych i wnikliwych prac opublikowanych, ekspercki głos prof. Zbigniewa Kwiecińskiego wybrzmiewał w naukowej debacie w takich formach wypowiedzi jak recenzje prac doktorskich i habilitacyjnych, w ocenach dorobku na tytuł profesora, opiniach w postępowaniach o przyznanie tytułu *doctora honoris causa*, recenzjach wydawniczych i ocenach grantów i projektów. Środowisko pedagożek i pedagogów z racji imponującej wiedzy merytorycznej Profesora wiele skorzystało z tych form narracji. I za to jesteśmy Profesorowi bardzo wdzięczni.

Imponująca jest wszak działalność prof. Zbigniewa Kwiecińskiego na rzecz rozwoju naukowego kadry. Wyraz temu dają pozostawiający dzisiaj coraz wyraźniejszy i rozpoznawalny – a nierzadko bardzo wyraźny i głęboki – własny trop, uczennice i uczniowie Pana Profesora. Ślady ogromnych zasług dla nauki, które pozostawił prof. Zbigniew Kwieciński nie należą tylko do przeszłości, ale również do przyszłości. Stają się inspiracją dla innych uczonych bowiem Mistrz i Nauczyciel żyje nie tylko w swoich dziełach, ale i uczennicach, uczniach oraz ich pamięci. Pan Profesor wypromował 31 doktorów, z których pięć osób uzyskało tytuły profesorskie, a cztery osoby są profesorami uczelnianymi. Wspomagał czynnie naukowo 38 habilitacji, spośród których 17 osób uzyskało tytuł profesora.

Profesor Zbigniew Kwieciński to nie tylko uznany socjolog szkoły, oświaty i młodzieży, twórca i przez wiele lat lider tzw. grupy toruńskiej socjologii wychowania i pedagogiki społecznej; animator toruńskich, poznańskich, olsztyńskich, wrocławskich seminariów naukowych dotyczących teorii i badań socjologicznych, psychologicznych i pedagogicznych na temat związków rozwoju i zmiany człowieka, edukacji i społeczności w sytuacji gwałtownej zmiany politycznej i kulturowej; Mistrz wielu pokoleń polskich pedagogów i socjologów, których zaraził nie tylko umiłowaniem do wiedzy w zakresie socjopatologii edukacji; studiami nad awangardowymi nurtami pedagogiki współczesnej (min.: pedagogiką krytyczną, postmodernistyczną, alternatywną, emancypacyjną) i przemianami pedagogiki polskiej na tle przemian systemowych, ale nade wszystko Badacz, pozostający pod urokiem swych nauczycieli – profesorów: Kazimierza Sośnickiego, Ludwika Bandury, Zbigniewa Wierzbickiego, Bogusława Gałęskiego, Dyzmy Gałaja, Bogdana Suchodolskiego.

Rozległość aktywności naukowej Profesora związana jest z faktem, że był inicjatorem i współorganizatorem dziewięciu ogólnopolskich zjazdów pedagogicznych, które odbyły się w: Rembertowie, Toruniu, Poznaniu, Olsztynie, Wrocławiu, Lublinie, Toruniu, Gdańsku oraz Białymstoku, poświęconych „wielkim problemom pedagogiki”.

Innym przejawem imponującej aktywności prof. Zbigniewa Kwiecińskiego, dającej wyobrażenie o jej niezwyklej rozległości i doniosłości jest działalność towarzysząca nauce. Pan Profesor był: współzałożycielem i prezesem Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego; członkiem Centralnej Komisji ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych; członkiem Komitetu Badań Naukowych; członkiem Prezydium Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN; członkiem Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN; członkiem Rady Konsultacyjnej ds. Reformy Edukacji Narodowej w latach 1996–2001; członkiem Zespołu KBN ds. Projektów Celowych i Zamawianych 1998–2000; członkiem Zespołu Doradczego Ministra Edukacji Narodowej i Sportu ds. Zmian w Szkolnictwie Wyższym (2001–2003); ekspertem Państwowej Komisji Akredytacyjnej i Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej ds. kierunku pedagogika; członkiem Rady Naukowej przy Rzeczniku Praw Dziecka.

Sztuka stawiania właściwych pytań jest ważna dla rozwoju każdej gałęzi twórczej działalności człowieka – a szczególnie ważka dla nauki. Historia nauki kreślona piórem prof. Zbigniewa Kwiecińskiego zna wiele przykładów otwartych zagadnień, które stymulowały badania naukowe i prowadziły do nowych rozstrzygnięć. Z tego też względu bardzo aktywne wspieranie przez Profesora otwarcia się pedagogiki polskiej na nurty dotychczas dla niej trudno dostępne należy uznać za jedno z najwybitniejszych osiągnięć. Wiele uwagi badacze skupieni wokół prof. Zbigniewa Kwiecińskiego poświęcili relacjom między pedagogiką, edukacją i sferą publiczną w sytuacji gwałtownej i unikatowej w skali historycznej zmiany systemowej.

Bogata i rozległa aktywność naukowo-badawcza oraz twórczość prof. Zbigniewa Kwiecińskiego znajdują udokumentowanie w imponującym wykazie nagród i wyróżnień. Pan Profesor dwukrotnie otrzymał nagrodę Wydziału I PAN za najlepszą książkę roku w zakresie pedagogiki i również dwukrotnie dostał nagrodę I stopnia Ministra Edukacji Narodowej za wybitne osiągnięcie naukowe. Kolejnym osiągnięciem jest wyróżnienie nagrodą Premiera PR w 2003 roku za wybitne dokonania naukowe (za tryptyk książkowy: *Wykluczanie, Nieuniknione, Bezbronni*). Pan Profesor został wyróżniony Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Krzyżem Kawalerskim Rzeczypospolitej Polskiej oraz Medalami za zasługi w rozwoju uczelni (UMK w Toruniu, WSP i UKW w Bydgoszczy, UWM w Olsztynie, UAM).

Przerywając niewyczerpany bynajmniej wątek naukowych osiągnięć prof. Zbigniewa Kwiecińskiego, pragnę zaakcentować, że jako uczoney cieszył się On wysokim uznaniem jako niezwykle aktywny inspirator i organizator życia naukowego. Pan Profesor postrzegany był jako uczoney odważny, o wysoko wyrobionym instynkcie społecznym. W latach osiemdziesiątych współpracował z oświatową opozycją demokratyczną. Za próbę obrony prof. Leszka Nowaka przed represjami był w 1985 r. oskarżony i skazany na karę 7 miesięcy więzienia (w zawieszeniu); autor wielu ekspertyz i esejów zaangażowanych na rzecz demokratyzacji oświaty i szkoły w Polsce. Wszelkoność i interdyscyplinarność badań, organizacja wielu przedsięwzięć badawczych, imponująca lista funkcji pełnionych w prestiżowych gremiach o charakterze krajowym i międzynarodowym – wszystko to uczyniło z profesora Zbigniewa Kwiecińskiego wzór zaangażowanego uczonego oddanego służbie odwiecznym ideałom poszukiwania prawdy naukowej.

Profesor Zbigniew Kwieciński pozostanie we wdzięcznej pamięci swych uczennic i uczniów oraz grona przyjaciół. Środowisko całej Polski straciło wybitnego naukowca – Profesor był organizatorem życia naukowego, intelektualistą w najgłębszym sensie, obywatelem zatroskanym o politykę oświatową i jakość edukacji w Polsce.

Profesor Zbigniew Kwieciński (1941–2024) – pro memoria

Artykuł poświęcony jest pamięci prof. Zbigniewa Kwiecińskiego, który zmarł w Toruniu 25 sierpnia 2024 r. Profesor Zbigniew Kwieciński był wybitnym pedagogiem i socjologiem edukacji, członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk. Artykuł przedstawia fakty z życia i drogi naukowej prof. Zbigniewa Kwiecińskiego – uczonego oddanego służbie odwiecznym ideałom poszukiwania prawd naukowych.

Słowa kluczowe: Zbigniew Kwieciński, pedagog, socjolog, KNP PAN

**Professor Zbigniew Kwieciński (1941–2024)
– pro memoria**

The paper is dedicated to the memory of Professor Zbigniew Kwieciński, who passed away in Toruń on August 25, 2024. Professor Zbigniew Kwieciński was an outstanding pedagogue and sociologist of education, a full member of the Polish Academy of Sciences. The article presents the facts of the life and scientific road of Professor Zbigniew Kwieciński – a scientist committed to serving the eternal ideals of searching for scientific truths.

Key words: Zbigniew Kwieciński, pedagogue, sociologist, KNP PAN

